

K PROBLEMATICE NÁŘEČNÍ SYNTAXE*

ARNOŠT LAMPRECHT (Brno)

Úvodní referáty i celá diskuse ukázaly závažnost zkoumání nářeční syntaxe i syntaxe mluveného jazyka. Z jednání vyplynulo, že je potřebné při studiu syntaxe lidového jazyka od sebe odlišovat jevy nářeční od jevů společných mluvenému jazyku vůbec, tedy jevy jazykového systému od jevů jazykové promluvy. Ukázalo se také, čím jsou jevy společné každému mluvenému projevu podmíněny. Shrneme-li to, co bylo k této otázce řečeno, vyplynou nám především tyto základní faktory určující charakter mluveného projevu; jsou to:

a) nedostatek větné perspektivy, z něhož vyplývá porušování ustálených syntaktických spojení a s nímž dále souvisí i různé formy dodatkového připojování, užití uvozovacích částic atp.;

b) situační zakotvenost projevu a z ní plynoucí eliptičnost vyjádření, užití odkazovacích a ukazovacích slov, odkazování k adresátu, rozkazovací a tázací charakter věty atp.;

c) možnost využití prostředků zvukových, větné intonace a přízvuku, s čímž těsně souvisí např. středové postavení jádra výpovědi atp.

Všechno to je třeba při popisu nářeční skladby postihnout, ale zároveň pokud možno jasně odlišit od jevů systémových, typických jen pro dané nářečí a nevyplývajících z mluveného charakteru jazykového projevu. Jsou to závažné otázky metodologického rázu a je potěšujícím jevem, že se jimi obírá nejen generace našich vědeckých pracovníků na universitě a v Československé akademii věd, jak o tom svědčí příspěvky na této konferenci i četná bibliografie, nýbrž i nejmladší generace z řad studentů, čerpající podněty z celého lingvistického prostředí a úspěšně je dále rozvíjející.¹

Při postihování systémových jevů pak je třeba odlišit od sebe to, co je charakteristické jen pro dané nářečí, od toho, co má rozsah širší, příp. i obecně český. Z toho ovšem vyplývá postulát pro další bádání, a to nutnost popisu nářeční skladby obecně češtiny v její centrální středočeské podobě. Bude tak badatelům v nářeční syntaxi

* Příspěvek byl dodán písemně. (Pozn. red.)

¹ Srov. dipl. práci Svatavy Prokešové *Skladba hanáckého nářečí na Znojemsku* (Brno 1961) a zejména její teoretickou kapitulu „K jazykové výstavbě mluvených projevů“ (s. 6—50), která vyjde ve výtahu ve Sborníku prací fil. fak. Brno (ř. A).

umožněno, aby mohli při svém zkoumání zachycovat jevy typické pro dané nářečí a ostatní jevy jen registrovat s příslušnými odkazy na jevy obecně české. Jen tak se dosáhne plastického obrazu syntaxe daného nářečí.

V závěru svého příspěvku bych se dotkl otázky nářečních archaismů. Archaismem z hlediska nářečního systému je ten prvek, který stojí na okraji systému, nepatří k jeho jádru, je reliktem staršího stavu a má vedle sebe novější synonymní prostředek. Není tedy se zřením k systému nářečí archaismem takový prostředek, který je běžnou součástí nářeční struktury, i když jde o prostředek starobylý. Nejsou tedy archaismem v tomto pojetí různé typy neslovesných a bezpodmětých vět, neboť patří k běžným způsobům vyjadřování v daném nářečí. Jinak ovšem věc vypadá, podíváme-li se na ni ze zorného úhlu národního jazyka. Nářečí jsou podřízenými variantami celonárodního jazyka, i když mají zčásti vlastní odchýlnou strukturu. Vyplyvá z toho nutnost zkoumat je i z tohoto hlediska. Pak ovšem je možno jako archaismus označit prostředek, který se zřením k celému národnímu jazyku představuje starší vývojový stupeň. Uvedl bych tu pro názornost příklad z oblasti fonologie. Měkké sykavky *s'*, *z'* (*s'ivy*, *hus'ata*, *z'ima*) na Ostravsku jsou součástí fonologické struktury nářečí a z hlediska této struktury nejsou tedy žádným archaismem. Jsou však okrajovým archaismem se zřením k celému národnímu jazyku, neboť představují starší stav tohoto jazyka, a jsou dokonce ústupovým archaismem i vzhledem k celku lašských nářečí, jak o tom svědčí vývoj na Opavsku i dnešní stav na hranicích ostravského typu. Je proto nutno si vždycky vymezit, v jakém smyslu chceme slova archaismus užít.

Tato otázka nás přivedla k tomu, že je třeba zkoumat nářeční syntax v těsném sepětí se syntaxí celého národního jazyka, že je třeba odhalovat jak vnitřní systémové vztahy, tak i vztahy k ostatním útvarům národního jazyka.